

نقش طوفانیان در خریدهای تسلیحاتی

۳۰ شهریور ۱۴۰۳ ساعت ۱۸:۱۲

ایرانی‌ها، اغلب معتقدند که هیچ اشتباهی مرتکب نمی‌شوند... خصوصیت دیگر، این بود که آن‌ها از قبول مسئولیت ابا داشتند، ترس آن‌ها هم این بود که مرتکب اشتباهی شوند که شاه خوشش نیاید و یا شاه خودش به آن اشتباه پی ببرد.

از [تشبیه طوفانیان](#) به عنوان یکی از چهره‌های اصلی و مهم در امور نظامی حکومت پهلوی یاد می‌شود. او از جمله کسانی بود که مورد توجه خاص محمدرضا پهلوی قرار داشت و از سوی او به عنوان عامل و کارگزار خریدهای تسلیحاتی تعیین شده بود. طوفانیان به واسطه نقش خود توانست نقش مهمی در ایجاد روابط نظامی ایران (حکومت پهلوی) و آمریکا ایفا کند. البته این نقش سود فراوانی نیز برای او داشت. با این حال خریدهای نظامی طوفانیان تنها بر اساس مسائل سیاسی انجام می‌شد و در موارد برخلاف امنیت ملی کشور قرار داشت. با این مقدمه در ادامه به نقش طوفانیان در خریدهای نظامی پرداخته شده است.

طوفانیان و ماموریت او در خریدهای نظامی

حسن طوفانیان یکی از درجه داران ارشد نظامی در حکومت پهلوی دوم بود. او تا قبل از سال ۱۳۴۲ در سمت‌های مختلف نظامی به فعالیت در ارتش پرداخته؛ اما از سال ۱۳۴۲ به بعد مامور خریدهای تسلیحاتی شد. در باب اینکه چرا وی به عنوان مامور خریدهای نظامی انتخاب شد روایت‌های مختلفی وجود دارد؛ اما قوی‌ترین روایت حکایت از آن دارد که طوفانیان ارتباط خوبی با مستشاران آمریکایی داشت و این رابطه باعث شده بود تا او از سوی مستشاران آمریکایی به شاه معرفی شود. ظاهراً او چهره نظامی شناخته شده‌ای بود، نه فقط به عنوان یک افسر کار آمد بلکه به عنوان قابل‌ترین تاجری که «اردنانس» بزرگ خود را در تهران اداره می‌کرد. او تنها افسر نیروی هوایی بود که توانسته بود به صفوف بالای مشاوران نظامی شاه رخنه کند، زیرا اکثر فرماندهی‌های برجسته و پست‌های مهم در اختیار افسران نیروی زمینی بود. طوفانیان از این بابت هم خیلی به خود می‌بالید. [\[۱\]](#) البته علیرغم این جایگاه، ظاهراً طوفانیان از وضعیت خود چندان راضی نبود؛ زیرا «او فکر می‌کرد به عنوان مسن‌ترین، ارشدترین و شاید قابل‌ترین افسر در ایران، می‌بایست وزارت جنگ را بر عهده داشته باشد. معتقد بود که او می‌بایست نخست‌وزیر می‌شد، نه از هاری. بعد از آن هم، کمترین کاری که شاه می‌بایست بکند، انتصاب او به ریاست ستاد مشترک بود.» [\[۲\]](#)

خریدهای نظامی توسط طوفانیان

خریدهای نظامی توسط طوفانیان فرآیند پیچیده‌ای نبود و به سادگی انجام می‌شد. بر این اساس شاه دستورات لازم را صادر می‌کرد و طوفانیان آنها را اجرا می‌کرد. ماروین زونیس در کتاب خود پیرامون این موضوع آورده است: «فرایند تصمیم‌گیری دفاعی

در ایران نسبتاً ساده است. شاه در مورد کلیه خریدهای عمده تصمیم گیری می کند و معاون وزیر جنگ او، ژنرال نیروی هوایی، حسن طوفانیان، این تصمیمات را به اجرا می گذارد» [۳]. بر این اساس طوفانیان عامل خرید بسیاری از تسلیحات و تجهیزات نظامی شد. او خود در خاطراتش درباره بخشی از خریدهای نظامی آورده است: «... آن وقت ما شروع کردیم از آمریکا خرید کردن. از آمریکا هم ما هواپیمای کرتیس خریدیم که این هواپیماهای کرتیس تمامش تو صندوق دربسته در آبادان به وسیله انگلیس ها رفت به سنگاپور... ما ماشین های قشنگ آلمانی هم آنجا داشتیم، ماشین های تراش خوب آلمانی که تمام ماشین های خوب ما را از انگلیسی ها وقتی آمدند به ایران، بردند.» [۴]

نکته قابل تامل درباره خریدهای نظامی توسط طوفانیان این است که او در هر شرایطی خریدهای تعیین شده را انجام می داد. منظور از هر شرایطی، وضعیت اقتصادی کشور است. پرویز راجی در خاطرات خود به نمونه ای از خریدهای نظامی در شرایط بحران اقتصادی اشاره کرده و آورده است: «روز جمعه (۱۴ فروردین ۱۳۵۶) به لندن بازگشتم... امروز همراه هوشنگ انصاری - که چند روزی به لندن آمده بود - عازم فرودگاه شدم تا او را بدرقه کنم. هوشنگ انصاری بین راه بعضی مطالب را به من یادآور شد و از جمله گفت: هرگونه صحبتی راجع به کاهش خریدهای تسلیحاتی ایران بی پایه است و به هیچوجه نباید مورد توجه قرار گیرد. چون اخیراً ارتشبد «طوفانیان» (مامور خریدهای تسلیحاتی ارتش) موفق شده علیرغم کاهش درآمد نفتی ایران و تغییرات حاصله در حکومت آمریکا، تمام تسلیحات مورد نظر را تمام و کمال سفارش دهد.» [۵]

آیا خریدهای نظامی طوفانیان به درستی انجام می شد؟

طوفانیان مجری اوامر شاه بود. هر چند برخی معتقدند که او از جمله افرادی بود که ترس کمتری از شاه داشت و تنها دلیل تبعیت او از شاه و فرمان هایش، تنها وفاداری به شاه بوده است. از این رو گفته شده است که طوفانیان به دلیل این وفاداری، کاملاً مسئولیت پذیر بوده و تمام خریدهای نظامی را به درستی و مطابق با خواسته شاه انجام می داده است. هایزر در تعریف شخصیت سیاسی و نظامی هایزر آورده است: «خصوصیت بارز رهبران نظامی ایران، غرور شخصی در یک ضعف سراسری بود که از همه جای دیگر بیشتر بود. ایرانی ها، اغلب معتقدند که هیچ اشتباهی مرتکب نمی شوند... خصوصیت دیگر، این بود که آن ها از قبول مسئولیت ابا داشتند، ترس آن ها هم این بود که مرتکب اشتباهی شوند که شاه خوشش نیاید و یا شاه خودش به آن اشتباه پی ببرد. تنها کسی که این خصوصیت را نداشت، تیمسار طوفانیان بود. تقریباً همه خریدهای نظامی ایران را او انجام می داد و با دیگر کشورها در رابطه با توسعه صنعتی ایران تماس می گرفت و هیچگاه از قبول مسئولیت سرباز نمی زد.» [۶]

اما این ویژگی یعنی وفاداری به شاه و نیز مسئولیت پذیر بودن به معنای توجه ویژه طوفانیان به منافع ملی کشور نیست. در واقع خریدهای نظامی طوفانیان تنها از روی فرمانبرداری از دستورات شاه انجام می شد و در مواردی در تقابل با منافع ملی قرار داشت. چنانچه در مواردی طوفانیان به دلیل ملاحظات سیاسی خود به یکباره برخی از قراردادهای نظامی را لغو می کرد و از این بابت باعث ضرر و زیان هنگفتی می شد. «طوفانیان بیشترین تعامل را با کارخانجات آمریکایی داشته و از نتایجی که لغو این قراردادها می توانسته بر امنیت و اقتصاد ایران بگذارد، خبر داشته است. ارتشبد جعفر شفق که چند سال قبل عهده دار ریاست ارتش دوم و بعد از آن هم جانشینی ستاد بزرگ ارتشتاران شده بود بهتر از هر فرد دیگری از اهمیت این سلاح ها و میزان تأثیر منفی که

می‌توانست لغو قراردادها بر امنیت ملی ایران بگذارد خبر داشت. اما دستور انجام آن را صادر نمود و این خیانت بزرگ اجرایی شد. [۷]

سخن نهایی

حسن طوفانیان یکی از پست‌های حساس نظامی را در دست داشت. او یکی از چهره‌های مورد اعتماد شاه بود و دقیقاً مطابق با خواست‌ها و اراده شاه عمل می‌کرد. البته در مواردی نیز خودسری‌های او باعث می‌شد تا فراتر از دستورات و اوامر شاه حرکت کند. با این حال اعتماد شاه به طوفانیان باعث شده بود تا بر روی بسیاری از اختلاس‌ها و سواستفاده‌های مالی و سیاسی او سرپوش گذاشته شود.

[۱] - رابرت هایزر، مأموریت در تهران، خاطرات ژنرال هایزر، تهران، انتشارات اطلاعات، چاپ دوم، ۱۳۶۵، صص ۲۲-۲۳

[۲] - همانجا.

[۳] - ماروین زونیس، شکست شاهانه: ملاحظاتی درباره سقوط شاه، ترجمه اسماعیل زند و بتول سعیدی، تهران، نشر نور، ۱۳۷۰، چاپ دوم، ص ۱۵

[۴] - حسن طوفانیان، خاطرات ارتشبد حسن طوفانیان، تهران، زیبا، ۱۳۸۱، ص ۳۲

[۵] - پرویز راجی، خدمتگزار تخت طاووس، ترجمه ح.ا. مهران، تهران، انتشارات اطلاعات، ۱۳۷۳، صص ۶۱-۶۲

[۶] - هایزر، همان، صص ۲۴-۲۵

[۷] - شاداب عسگری، بهائیان نظامی در حکومت پهلوی دوم، تهران، موسسه فرهنگی هنری و انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۹۶، ص ۳۱۸

